

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فقه ۱

درس تمهیدی فی الفقه الاستدلالی

سطح ۲

درس ۱۸

استاد: حجت الاسلام و المسلمین امینی

آموزشیار: سید هادی ساجدی

مقدمه

پس از آنکه در درس گذشته با اسباب غسل آشنا شده و تا حدودی مسائل مربوط به غسل جنابت را بررسی کردیم، در این درس مباحث مربوط به غسل جنابت را کامل خواهیم کرد. در بخش اول این درس برخی احکام مربوط به غسل مانند انواع غسل جنابت (ارتماس، ترتیبی) و نحوه انجام آنها، موالات، جواز نکس، کفایت غسل از وضو و شک در انجام یا صحت غسل بیان می‌شود. در بخش دوم به ذکر و تحلیل ادله اثبات این احکام که عمدتاً روایت می‌باشند، خواهیم پرداخت.

متن عربى

غسل الجنابة و بعض احكامه

الغسل على نحوين: ارتماسى يغمس فيه جميع البدن فى الماء دفعة عرفية، و ترتيبى يغسل فيه الرأس و الرقبة أولاً ثم الطرف الأيمن ثم الأيسر.

ولا تعتبر الموالاة و لا عدم النكس فيه بل فى كل غسل.

كما و انه يجزئ عن الوضوء.

و إذا شكّ المكلف فى صدور غسل الجنابة منه أعاده.

و إذا شكّ فى صحته بعد الفراغ منه بنى على صحته.

و إذا شكّ فى صدوره بعد الصلاة حكم بصحتها و لزمه فعله لما يأتى.

و المستند فى ذلك:

١- اما جواز الارتماس، فلصحيحة زرارة عن أبى عبد الله عليه السلام:

«و لو ان رجلا جنباً ارتمس فى الماء ارتماساً واحدة اجزأه ذلك و ان لم يدلك جسده» و غيرها.

و من ذلك يظهر الوجه فى اعتبار الدفعة العرفية، فان ذلك هو المفهوم من قوله عليه السلام: «ارتماساً واحدة».

٢- و اما جواز الترتيبى، فلصحيحة زرارة الاخرى «قلت: كيف يغتسل الجنب؟ فقال: ان لم يكن أصاب كفه شىء غمسه

فى الماء ثم بدأ بفرجه فاتقاه بثلاث غرف ثم صب على رأسه ثلاث أكف ثم صب على منكبه الأيمن مرتين و على منكبه

الأيسر مرتين فما جرى عليه الماء فقد أجزأه».

و لا يضرها الاضمار بعد كون المضمّر من اجلاء الاصحاب الذين لا تليق بهم الرواية عن غير الامام عليه السلام.

ثم ان المشهور اعتبار تقديم غسل الطرف الايمن على الايسر، و لكن هناك قول بعدم لزوم ذلك.

٣- و اما عدم اعتبار الموالاة، فلصحيحة إبراهيم بن عمر اليمانى عن أبى عبد الله عليه السلام: «ان علياً عليه السلام لم

يرأساً ان يغسل الجنب رأسه غدوة و يغسل سائر جسده عند الصلاة»

٤- و اما عدم وجوب البداية بالأعلى، فلموثقة سماعة عن أبى عبد الله عليه السلام: «ثم ليصب على رأسه ثلاث مرّات

ماء كفيه، ثم يضرب بكف من ماء على صدره، و كف بين كتفيه»، فان إطلاق الصب على الصدر يصدق و لو من دون

صب من أعلى نقطة فيه.

٥- و اما عدم اعتبار ذلك فى كل غسل، فلانه لم ترد كيفية خاصة للغسل غير ما ورد فى غسل الجنابة.

على أنه لو كان ذلك معتبراً لذاع و اشتهر لشدة الابتلاء بغير غسل الجنابة أيضاً.

٦- و اما اجزأؤه عن الوضوء، فلقوله تعالى: «طى أئبها الذين آمنوا إذا قُمتُم ... و إن كنتم جنباً فاطهروا» الدال على ان

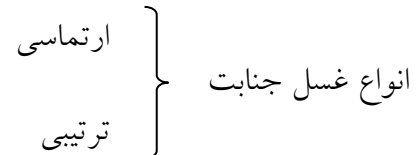
وظيفة الجنب الغسل و وظيفة غيره الوضوء و التفصيل قاطع للشركة.

٧- و اما وجوب فعله من جديد عند الشك فى صدوره، فلاستصحاب عدم تحققه.

انواع غسل جنابت

غسل را به دو شکل ارتماسی و ترتیبی می‌توان انجام داد. در غسل ارتماسی همه بدن یک دفعه وارد آب می‌شود. البته یک دفعه بودن عرفی است یعنی عرف آن را یکجا بدانند.

در غسل ترتیبی ابتدا باید سر و گردن سپس طرف راست و بعد از آن طرف چپ شسته شود.

احکام غسل جنابت

موالات نه تنها در غسل جنابت بلکه در هیچ غسل دیگری لازم نیست. مراد از موالات انجام عمل بگونه ای است که عرفاً بین اجزاء آن فاصله نیفتد.

در غسل جنابت و همچنین در دیگر غسل ها لازم نیست حتما بدن از بالا به پایین شسته شود، بلکه می‌توان هر قسمتی را از پایین به بالا شست.

غسل جنابت بی نیاز کننده از وضو است.

اگر کسی در اصل انجام غسل جنابت شک کند، باید دوباره غسل کند. اما اگر کسی پس از انجام غسل در صحت آن شک کرد، به شکش اعتنا نکرده و بنای بر صحت می‌گذارد.

اما اگر پس از خواندن نماز در اصل انجام غسل شک کرد، نمازش صحیح است اما برای دیگر اعمالش باید دوباره غسل کند.

تطبیق

غسل الجنابة و بعض احكامه

غسل جنابت و بعضی از احکام آن

الغسل علی نحوین: ارتماسی یغمس فیہ جمیع البدن فی الماء دفعة عرفیة، و ترتیبی یغسل فیہ الرأس و الرقبة أولاً ثم الطرف الأيمن ثم الأيسر.

غسل بر شیوه است: ارتماسی که مکلف همه بدنش را عرفاً یکجا در آب فرو می‌برد، و ترتیبی که مکلف ابتدا سر و گردنش را و سپس طرف راست و پس از آن طرف چپ را می‌شوید.

ولا تعتبر الموالاة و لا عدم النکس فیہ بل فی کل غسل.

و موالات و وارونه آب نکشیدن در غسل جرات معتبر نیست بلکه در هیچ غسلی معتبر نیست.

كما و انه یجزئ عن الوضوء.

غسل جنابت مجزی از وضو است.

و إذا شكّ المكلف في صدور غسل الجنابة منه أعاده.
 و اگر مکلف در انجام غسل جنابت شک کند، آن را دوباره انجام می‌دهد.
 و إذا شكّ في صحته بعد الفراغ منه بنى على صحته.
 و اگر پس از اتمام آن در صحتش شک کند بنای بر صحت می‌گذارد.
 و إذا شكّ في صدوره بعد الصلاة حكم بصحتها و لزمه فعله لما يأتي.
 و اگر پس از نماز در انجامش شک کند، حکم به صحت آن نماز می‌شود و بر او لازم است برای اعمال بعدی غسل کند.

Sc01 → ۶:۴۱

دلیل جواز غسل ارتماسی

دلیل جواز غسل ارتماسی صحیح‌ه‌ای^۱ است که زراره از امام صادق (ع) نقل می‌کند. در این صحیح‌ه آمده است که اگر فرد جنبی یکبار در آب فرو رود هر چند بر بدنش دست نکشد، این عمل او را کفایت می‌کند. قبلاً ذکر شد که ملاک یک دفعه در آب رفتن عرفی است و نه عقلی به اینکه همه قسمت‌های بدنش عقلاً همزمان وارد آب شوند. در این روایت تعبیر «ارتماسه واحده» به کار رفته است که از لحاظ قواعد ادبی مفعول مطلق است و از آن روشن می‌شود که مراد یک دفعه بودن عرفی است.

دلیل جواز غسل ترتیبی

برای اثبات جواز غسل ترتیبی می‌توان به صحیح‌ه دیگری از زراره^۲ استناد کرد که او از امام (ع) چگونگی غسل جنابت را می‌پرسد و امام (ع) غسل ترتیبی را به همان شکل پیش گفته بیان می‌فرماید.

دو نکته

اول: زراره نام امام (ع) را در روایت نیاورده است و تنها ضمیر به کار برده است که این را در اصطلاح اضمار در روایت گویند. اما چون زراره از بزرگان اصحاب است که به هی‌چ وجه احتمال نقل از غیر معصوم (ع) در او داده نمی‌شود لذا این اضمار ضرری به اعتبار روایت نمی‌زند.

دوم: در ترتیب میان طرف راست و چپ بدن، مشهور فقهاء طرف راست را مقدم می‌دانند، اما در مقابل، برخی معتقدند میان طرف راست و چپ ترتیبی وجود ندارد. دلیل آنها این است که امام (ع) برای عطف این دو از حرف «واو» استفاده کرده است و این حرف بخلاف «ثم» ترتیب را نمی‌رساند.

۱. وسائل الشیعة الباب ۲۶ من أبواب الجنابة الحدیث ۵.

۲. وسائل الشیعة الباب ۲۶ من أبواب الجنابة الحدیث ۲.

تطبيق

و المستند في ذلك:

و دليل بر آن (احكام):

۱- اما جواز الارتماس، فلصحيحة زرارة عن أبي عبد الله عليه السلام:

۱- اما جازيز بودن غسل ارتماسی، پس بخاطر صحیحه زراره از امام صادق (ع) است:

«و لو ان رجلا جنباً ارتمس في الماء ارتماساً واحدة اجزأه ذلك و ان لم يدلک جسده» و غيرها.

«و اگر شخص جنبی در آب یک دفعه فرو رود، آن او را کفایت می کند و حتی اگر بدنش را دست نکشیده باشد» و غیر این صحیحه.

و من ذلك يظهر الوجه في اعتبار الدفعة العرفية، فان ذلك هو المفهوم من قوله عليه السلام: «ارتماساً واحدة».

و از آن دلیل معتبر بودن دفعه‌ی عرفی روشن می شود، پس همانا آن، از سخن امام (ع): «فرو رفتن واحد» فهمیده می شود.

۲- و اما جواز الترتیبی، فلصحيحة زرارة الاخرى «قلت: كيف يغتسل الجنب؟ فقال: ان لم يكن أصاب كفه شيء غمسه

في الماء ثم بدأ بفرجه فانقاه بثلاث غرف ثم صب على رأسه ثلاث أكف ثم صب على منكبه الأيمن مرتين و على منكبه الأيسر مرتين فما جرى عليه الماء فقد اجزأه».

۲- و اما جازيز بودن ترتیبی، پس بخاطر صحیحه ی دیگری از زراره است: « گفتم: جنب چگونه غسل می کند؟ پس

فرمود: اگر چیزی (از نجاست) به دستش برخورد نکرده است، دستش را در آب فرو می برد سپس با آلتش شروع می کند پس با سه مشت آب آن را پاک می کند سپس سه کف دست (آب) بر سرش می ریزد سپس دو بار بر شانه راستش می ریزد و دوبار بر شانه چپش پس آنچه آب بر آن جاری می شود پس او را کفایت کرده است».

و لا يضرها الاضمار بعد كون المضمرة من اجلاء الاصحاب الذين لا تليق بهم الرواية عن غير الامام عليه السلام

و اضمار به روایت آسیب نمی رساند بعد از اینکه اضمار دهنده (زراره) از بزرگان اصحاب است که روایت از غیر امام (ع) شایسته آنها نیست.

ثم ان المشهور اعتبار تقديم غسل الطرف الايمن على الايسر، و لكن هناك قول بعدم لزوم ذلك.

سپس همانا مشهور معتبر بودن تقدیم شستن طرف راست بر چپ است، اما قولی به عدم لزوم آن وجود دارد.

SCO ۲→۱۵:۱۹

دليل معتبر نبودن موالات

دلیل اینکه موالات در غسل لازم نیست، روایت صحیحی^۱ است که از امام صادق (ع) وارد شده است. در آن روایت نقل شده است که حضرت علی (ع) اشکال نفی دانست که کسی صبح سرش را و هنگام نماز باقی بدنش را بشوید.

^۱ وسائل الشیعة الباب ۲۹ من أبواب الجنابة الحديث ۳.

دلیل عدم وجوب شستن از بالا

دلیل عدم وجوب شستن از بالا به پایین در غسل، روایتی^۱ از امام صادق (ع) است که حضرت در مقام بیان کیفیت غسل کردن می‌فرمایند: «...سپس مستی از آب را به سینه‌اش می‌زند...» این تعبیر اطلاق دارد و فرقی نمی‌کند آب را به قسمت بالای سینه بریزد یا وسط و پایین بریزد و با دست به بالا ببرد.

ادله عدم لزوم شستن از بالا در تمام غسلها

نه تنها در غسل جنابت، بلکه در هیچ غسلی لازم نیست بدن از بالا به پایین شسته شود، زیرا برای دیگر انواع غسل، شیوه‌ای غیر از آنچه در غسل جنابت آمده، ذکر نشده است. این امر نشان از آن دارد که تفاوتی در کیفیت غسل جنابت با دیگر انواع غسل وجود ندارد. علاوه بر اینکه اگر از بالا به پایین شستن در غیر غسل جنابت معتبر بود حتما گسترش پیدا کرده و به دست ما می‌رسید چون این مساله از امور مورد ابتلای مردم بوده است.

تطبیق

۳- و اما عدم اعتبار الموالاة، فلصحیحة ابراهیم بن عمر الیمانی عن ابي عبد الله عليه السلام: «ان علیاً علیه السلام لم یر بأسا ان یغسل الجنب رأسه غدوة و یغسل سائر جسده عند الصلاة»

و اما معتبر نبودن موالاة، پس بخاطر صحیححه ابراهیم بن عمر یمانی از امام صادق (ع) است: « همانا علی (ع) اشکالی نمی‌دید که جنب سرش را صبح بشوید و باقی بدنش را هنگام نماز بشوید»

۴- و اما عدم وجوب البدأة بالأعلى، فلموثقة سماعة عن ابي عبد الله عليه السلام: «ثم لیصب علی رأسه ثلاث مرآت ملء کفیه، ثم یضرب بکف من ماء علی صدره، و کف بین کتفیه»، فان إطلاق الصب علی الصدر یرصدق و لو من دون صب من أعلى نقطة فيه.

و اما عدم وجوب شروع از بالا، پس بخاطر موثقه سماعه از امام صادق (ع) است: « سپس باید سه بار دو مشت پر (آبش) را بر سرش بریزد، سپس مستی از آب را به سینه‌اش می‌زند، و مستی را بین دو کتفش»، پس همان اطلاق ریختن بر سینه صادق است و لو بدون ریختن از بالاترین نقطه در سینه.

۵- و اما عدم اعتبار ذلك في كل غسل، فلانه لم ترد کیفیتة خاصة للغسل غیر ما ورد فی غسل الجنابة. و اما معتبر نبودن شستن از بالا به پایین در هر غسلی، پس به این خاطر است که شیوه خاصی برای غسل غیر از آنچه در غسل جنابت وارد شده، نیامده است.

علی‌آنه لو کان ذلك معتبرا لذاع و اشتهر لشدة الابتلاء بغير غسل الجنابة أيضا.

علاوه بر اینکه اگر آن معتبر بود به تحقیق گسترش پیدا می‌کرد و مشهور می‌شد چون به غیر غسل جنابت هم ابتلای زیادی وجود دارد.

Scor → ۲۳:۳۳

دلیل کفایت کردن غسل جنابت از وضو

۱. وسائل الشیعة الباب ۲۶ من أبواب الجنابة الحديث ۸.

انجام غسل جنابت، مکلف را از گرفتن وضوبی نیاز می‌کند. دلیل این کفایت آیه ششم سوره مائده است. در این آیه مکلفین به دو دسته تقسیم می‌شوند، وظیفه کسانی که جنب نیستند وضوست و آنها که جنبند باید غسل کنند. همین تفصیل دادن بین دو حالت نشان می‌دهد که جنب و غیر جنب در حکم، مثل هم نیستند و وظیفه جنب تنها غسل است. و این غسل برای او موجب طهارت است.

دلیل لزوم تکرار غسل در صورت شک در آن

اگر مکلفی در اصل انجام غسل شک کرد، باید دوباره غسل کند. دلیل این حکم استصحاب است. او قبلاً یقین به جنابتش داشته است، سپس شک می‌کند که آیا غسل کرده است یا خیر؟ در این فرض همان یقین سابق که جنابت بود استصحاب می‌شود، لذا باید غسل کند.

تطبیق

۶- و اما اجزائه عن الوضوء، فلقوله تعالى: «يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ ... وَ إِن كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا» الدال علی ان وظیفه الجنب الغسل و وظیفه غیره الوضوء و التفصیل قاطع للشركة.

و اما کفایت کردن غسل جنابت از وضو، پس بدلیل سخن خداوند متعال است: «ای کسانی که ایمان آورده اید، آن هنگام که به نماز بر می‌خیزید... و اگر جنب بودید پس طهارت کسب کنید (غسل کنید)» که دلالت دارد بر اینکه وظیفه جنب غسل است و وظیفه غیر او وضو و تفصیل دادن (بین این دو) از بین برنده شراکت (در حکم) است. ۷- و اما وجوب فعله من جدید عند الشک فی صدوره، فلاستصحاب عدم تحققه.

و اما وجوب انجام دوباره غسل در صورت شک در انجامش، پس بدلیل استصحاب عدم تحقق آن است.

چکیده

۱. غسل را به دو شکل می توان انجام داد: ارتماسی که در آن همه بدن یک دفعه وارد آب می شود. و ترتیبی که باید ابتدا سر و گردن سپس طرف راست و بعد از آن طرف چپ شسته شود.
۲. در غسل، موالات و عدم نکس شرط نیستند، بر عکس وضو که نباید عرفاً بین اجزاء آن فاصله بیفتد و اعضا باید از بالا به پایین شسته شوند.
۳. اگر کسی در اصل انجام غسل جنابت شک کند، باید دوباره غسل کند. اما اگر پس از انجام غسل در صحت آن شک کرد، به شکش اعتنا نکرده و بنای بر صحت می گذارد.
۴. اگر کسی پس از خواندن نماز در اصل انجام غسل شک کرد، نمازش صحیح است اما برای دیگر اعمالش باید دوباره غسل کند.
۵. غسل جنابت، مکلف را از گرفتن وضو بی نیاز می کند. دلیل این کفایت آیه ششم سوره مائده است که در آن مکلفین به دو دسته تقسیم می شوند، وظیفه کسانی که جنب نیستند وضوست و آنها که جنبند باید غسل کنند.
۶. دلیل لزوم تکرار غسل در صورت شک در اصل انجام آن، استصحاب است. مکلف قبلاً یقین به جنابت داشته و پس از شک همان یقین سابق را استصحاب می کند.